

על קרקע יציבה

ביקורת ספר

לייזר ברמן¹

Margin of Victory: Five Battles that Changed the Face of Modern War

By: Douglas A. MacGregor

(Naval Institute Press, 2016. Pages: 288. Price: \$26.53)

תמונה 1: ספר בשם "where good ideas come from"

"האסטרטג המנצח שואף למלחמה רק לאחר שהניצחון בידיו", כתב האסטרטג הסיני סון טסו. אלפיים ושש מאות שנים לאחר מכן, בצדו השני של העולם, שחקן ההוקי האגדי ויין גרצקי אמר ש"שחקן הוקי טוב משחק איפה שהדסקית נמצאת. שחקן הוקי טוב באמת משחק במקום שבו הדסקית עומדת להיות".

¹ לייזר ברמן הוא חוקר במרכז דדו. תרגום מאנגלית: רב"ט רבקה רייסלר וטוראי שמואל גרוס.

אף שציטוטים אלה נאמרו בהקשרים שונים לחלוטין, שניהם ממחישים את אותה הנקודה. בכל תחרות באשר היא – בעולם הספורט, העסקי או הצבאי – אמן אמתי הוא זה שמשכיל לחזות מה נדרש להצלחה עתידית, ומתכוון למלחמה בהתאם עוד לפני שהיא מתחילה.

עם אתגר זה התמודדו מנהיגים צבאיים מאז נשא לראשונה אדם לאדם חרב. המפקדים הבכירים בצבאות המערביים המתקדמים ביותר כיום, בהם הכוחות המזוינים של ארה"ב וצה"ל, מתקשים לחזות את אופיים העימותים העתידיים הצפויים להם, ולהשתנות באופן שיספק להם את היתרון הגדול ביותר על פני יריביהם הפוטנציאליים.

נושא זה הוא מהבוערים שבמעגלי השיח הצבאי. כולם מבינים את חשיבות הלמידה והחדשנות כדי להתכונן למלחמה הבאה, אך מהו המקור לחדשנות הצבאית? כיצד מעודדים אותה? האם חדשנות היא עניין כלכלי, טכנולוגי או ארגוני?

לאחר שהוחלט לעודד חדשנות באפיק כלשהו, המנהיגים הצבאיים נדרשים להתמודד עם פרדוקס מתמיד. במקביל לפיתוח מענים לאיומים עתידיים, עליהם להבטיח שהכוח תחת פיקודם יוכל לנצח במלחמה מחר בבוקר, גם כאשר אופיו של היריב הנוכחי שונה עד מאוד מאופיו העתידי של היריב בעוד חמש שנים.

בספרו שוליים לניצחון: חמישה קרבות ששינו את פני המלחמה המודרנית, התיאורטיקן הצבאי האמריקאי קולונל (בדימוס) ד"ר דאגלס מקגרור עוסק בשאלות מהותיות אלה. מקגרור התפרסם בצבא היבשה האמריקני בעקבות התפקיד המרכזי שמילא בקרב קו האורך 73 (Battle of 73 Easting) במלחמת המפרץ, בשנת 1991. לאחר מכן, בספרו לשבור את הפלנקס שיצא לאור בשנת 1995, קרא מקגרור להחלפת דיוויזיות צבא היבשה האמריקאי ביחידות משולבות קטנות יותר, הניתנות לפריסה באמצעות האוויר. בכך הוא מיצב את עצמו כאחד הקולות הבולטים בצבא האמריקאי הקוראים לעריכת טרנספורמציה צבאית. יש הרואים בו חדשן אמתי בשל חזונו האמיץ וקריאתו מלאת הלהט, בעוד שאחרים ראו בו פעיל קיצוני ומתיש, וניסו להציבו בתפקידי מטה חסרי משמעות.

שוליי הניצחון בוחן חמישה קרבות מפתח יבשתיים שניטשו במהלך המאה ה-20: קרב מונס, משנת 1914; קרב שנגחאי, משנת 1937; השמדת קבוצת ארמיות מרכז הגרמנית, משנת 1944; תקיפת-הנגד הישראלית בתעלת סואץ, משנת 1973; ומערכת קו האורך 73, משנת 1991.

בפרק הראשון, מקגרור נכנס לסיפורו של מזכיר המלחמה הבריטי החל מ-1905, סיר ריצ'ארד הלדיין. המזכיר דחף רפורמות חיוניות בצבא הבריטי לפני מלחמה"ע 1, למרות הדומיינטיות של הצי בתפיסה הבריטית.

רוב המנהיגים הבריטיים לא ראו בכוח יבשתי גדול ומוכשר כעניין חיוני להגנת "מלכות האי", ואילו הלדיין "נאבק לצבא בריטי חזק וסדיר, מעוצב ללחימה תוקפנית וניידת באירופה או באסיה." מצבא מעוצב להילחם במלחמות קולוניאליות נגד בני שבטים פרימיטיביים, הלדיין יצר את חיל המשלוח הבריטי הכולל 160,000 חיילים ו-7 דיוויזיות.

הלדיין יצר מה שמכונה ע"י מקגרור כ"תא חדשנות של שיבוש", שהיה מורכב מקצינים בעלי צורות חשיבה דומות, עם מספיק מימון, סמכות להעביר רפורמות. החידושים העיקריים שהלדיין יישם היו

הקמת המטה הכללי ומטות קבועים לגופים מגודל של בריגאדה ומעלה, כוח תקיפה עלית של 7 דיוויזיות, כוח מקצועי והתנדבותי המתאמן בתדירות, 14 דיוויזיות טריטוריאליות של מילואים, קורפוס הכשרת קצינים באוניברסיטאות בריטיות, והעלאת רמת ההשכלה של חיילים. חיל המשלוח היה הכוח שבריטניה הציבה באירופה כדי לבלום את התקפת הצבא הגרמני ב-1914. למרות הרפורמות, חיל המשלוח עצמו לא היה מהפכני במיוחד – כמו הצרפתים, המפקדים הבריטיים ציפו למלחמת תמרון קצרה.

למרות חוסר היכולת של חיל המשלוח הבריטי לבלום את התקדמות הגרמנים במונס באוגוסט 1914, והנסיגה הארוכה לפריז כתוצאה מכך, לפי מק'גרור צורת ההגנה העקשנית של חיל המשלוח הבריטי ונסיגתו המסודרת אלה המרכיבים שמנעו מהגרמנים מלרסק את האגף השמאלי של הכוחות הצרפתיים ולחדור לעומק צרפת. אף-על-פי ששנים עברו עד שיכלו הבריטים לגייס צבא שהיה מסוגל לתקוף את הגרמנים בחזרה, מק'גרור טוען שהלדיין העניק לחיל המשלוח הבריטי את השוליים שסיפקו לו את היכולת לשרוד, ובסופו של דבר להשתתף משמעותית בניצחון בני ברית באירופה.

הפרק השני עוסק ברפורמות בצבא היפני האימפריאלי לפני מלחמת הע"ע 2. אלוף אוגקי קזושיגה, שכיהן כשר המלחמה ב-1927-1924 וב-1931-1929, הוביל את הרפורמות. תפקוד הצבא האימפריאלי היפני במלחמת רוסיה-יפן ובהתערבות היפנית בסיביר במשך מלחמת האזרחים הרוסית שכנע את אוגקי שהצבא היפני דורש מודרניזציה בניידות משוריינת, עוצמת אש ועוצמה אווירית. בניגוד למחנה המסורתי, אוגקי והרוויזיוניסטים שלו עיצבו צבא יותר קטן ומשוכלל טכנולוגית, ממומן על ידי צמצום דרסטי בכוח אדם. הרפורמות העיקריות היו: הקטנת תקציבי הצבא על ידי צמצום בכוח אדם; פרישה כפויה של גנרלים שמתנגדים לחזון; שינוי מבנה הכוח לדיוויזיות משולשות; ושכלול אמל"ח הצבא היפני האימפריאלי.

אך המסורתיים הצליחו לבלום את רפורמות אוגקי שנים ארוכות, וכשהגיע קרב שנגחאי ב-1937, כבר חלפה ההזדמנות ליישום של רובן. בסוף, למרות הניצחון בשנגחאי, עלויות הקרב היו גבוהות מדי. התבוסה הסופית היפנית הינה תוצאה חלקית של חוסר היכולת של הצבא היפני האימפריאלי ליישם את הרפורמות בדרך שיקנו לו את שוליי הניצחון.

הפרק השלישי בספרו של מק'גרור מתעסק בהשמדת קבוצת ארמיות מרכז הגרמנית ע"י הסובייטים ב-1944. הוא מפרט את הטרנספורמציות שעברו שני הצבאות. הצבא הגרמני, לטענתו, היה בנוי למלחמות קצרות וניידות, לא מלחמות מתמשכות מתוחות לאורך מרחקים עצומים כמו החזית המזרחית במלחמת הע"ע ה-2. מק'גרור טוען שההצלחות המוקדמות של הוורמאכט הושגו עקב טרנספורמציה חלקית, וכתוצאה ממנה רוב הצבא היה תלוי בסוסים. הייתה זו חולשת יריביהם, יחד עם המיומנות של הוורמאכט, שאפשר את כיבוש אירופה על ידי היטלר.

בד בבד, הסובייטים אימצו דוקטרינה של מבצעים בעומק, תקיפות מעבר להגנות הקדמיות ולתוך עורף האויב. בנוסף, הסובייטים נהנו מאחידות הפיקוד, והיכולת לרכז כוחות בזמן ובמרחב. מק'גרור מייחס את הניצחון הסובייטי הסופי לטרנספורמציה זו. "מבנה הפיקוד של הסובייטים, ארגונם ללחימה, ותפיסתם התומכת להפעלת כוח צבאי בצורת תקיפה – ארטילריה, טילים ועוצמה אווירית – עם כוחות זריזי תמרון מבצעי, יצרו שוליי ניצחון ששינו את מהלך ההיסטוריה האירופאית והעולמית."

בנקודה זו הניתוח של מק'גרור מתחיל להיפרם. באותו הפרק, הוא מודה שלא הכוחות המזוינים הסובייטיים אלא המרחקים העצומים ומזג אוויר הקיצוני הם שהצילו את הסובייטים ב-1941. הוא גם מציין שאמצעי השיטור וההפחדה הפנימית שאכפה בריה"מ אפשרו לה לכופף כל המשק והאוכלוסייה למאמץ המלחמתי בתעשייה ובקרב. יתרה מזו, הפלישה של בעלות הברית לנורמנדי ב-1944 משכו את הדיוויזיות גרמניות מהחזית המזרחית, וזה העניק לסובייטים יתרון כמותי משמעותי.

בצד הגרמני, מק'גרור מצביע על היעדר "מטרה מבצעית החלטית" או "יעד אסטרטגי בר-השגה" כגורם להפסד שוליי הניצחון שלהם. נוכח כל הגורמים האחרים האלה, קשה לבחון את יעילות הטרנספורמציות הצבאיות הנדונות, ואת חשיבות תפקידם בתוצאה הסופית.

מקרה הבוחן הבא הוא המערכה הישראלית בסיני נגד מצריים ב-1973. מק'גרור מספר על ההכנות של סאדאת לכיבוש סיני בתקיפה מוגבלת, ושל התפתחות צה"ל ממיליציות טרם קום המדינה, עד מלחמת יום כיפור.

בכל זאת, המסר של מק'גרור הוא מעין סימן שאלה. הטרנספורמציה המצרית וההכנות למערכה ברורות. מאידך, השינויים שעבר צה"ל טרם המלחמה הגבילו את יכולתו להגיב באופן אפקטיבי בימים הראשונים של המלחמה. ההסתגלות הטקטית במהלך המלחמה, כישרון המפקדים הזוטרים ואגרסיביות המפקדים הבכירים בשטח הם מה שאפשר לישראל לספוג את התקיפה המצרית ולעבור למתקפה. שוליי הניצחון, אם כן, אינם עניין של טרנספורמציה של כוחות היבשה, אלא של גורמים תרבותיים וארגוניים.

אחרי כן מק'גרור עובר לשיח על התפתחויות שהתרחשו מאז בקרב צבאות ישראל ומצרים, ואיזונים עתידיים עמם הם עלולים להתמודד. מעניין ככל שיהיה, הדיון הזה תאורטי בלבד, ולא מקדם את נימוקי מק'גרור.

מקרה הבוחן האחרון מתעסק בקרב קו האורך 73 במבצע סופה במדבר (Desert Storm), קרב שבו מק'גרור עצמו השתתף אישית. מק'גרור מפרט את תורת הצבא העיראקי למרות גודלו ונסיונו האחרון שלו במלחמת אירן-עיראק הקטלנית. חוץ ממשמר הרפובליקה, הכוחות העיראקיים היו דלי הכשרה, חסרי מוטיבציה והייתה להן גישה לציוד נחות בלבד.

צבא ארה"ב ערך תוכנית מודרניזציה אינטנסיבית אחרי טראומת וויטנאם, המבוססת באופן חלקי על לקחי מלחמת יום כיפור. פלטפורמות חדשות כללו את הטנק M1A1 אברמס, הרכב הקרבי בראדלי, מסוק אפאצ'י, משגר הרקטות ה-MLRS, ומערכת פיקוח וניהול קרב JSTARS. צבא ארה"ב ב-1991, אומר מק'גרור, היה "מכונה שרירית ומשומנת היטב" עם מפקדים זוטרים מאומנים.

קרב קו האורך 73 התרחש במשך מערכה יבשתית בת 100 שעות, בה אלמנטים קדמיים של פרשים משוריינים מגיס VII השמידו בריגאדה של משמר הרפובליקה, תוך אובדן בראדלי אחד בלבד, חייל הרוג אחד ו-6 פצועים. כלומר, הקרב היה ניצחון טקטי מוחלט לכוחות האמריקנים התוקפים.

תום המלחמה השאיר את ארה"ב ובנות הברית המערביים משוכנעים באפקטיביות המהפכה הטכנולוגית שאפשרה את הפגנת העליונות בעיראק. מאידך, מסקנות מסויימות שהופקו מהמלחמה, לדוגמה על

האפשרות של ניצחון בלי חללים בהתבססות על טכנולוגיה ואש, הובילו לשגיאות שהיה ניתן להימנע מהן במאה ה-21, והוכרו רק בשנים האחרונות.

למרות הקפיצות בין רמות המלחמה במקרים אלה, סקירה זו ממחישה את חשיבות הטרנספורמציה בצבא ארה"ב כיום, כדי שיהיה מוכן למלחמות הקונבנציונאליות הבאות נגד יריבים שווי עוצמה.

אף שניתוחם הכולל של הקרבות אינו בהכרח תומך במסקנותיו בעניין החדשנות הצבאית, ולמרות שתמיד קל יותר להעריך רפורמות צבאיות שקרו או שפוספסו במבט לאחור, מניתוח הקרבות עולות כמה מסקנות מפתח המאירות על קיומה של החדשנות. צבאות בעלי יכולת צבאית משמעותית – הבריטים טרם מלחמת העולם הראשונה, היפנים טרם מלחמת העולם השנייה – ממעיטים בחשיבותם של כוחות יבשה מאומנים ומצוידים היטב הפועלים על פי דוקטרינה רלוונטית. כבודן של הטכנולוגיה והטקטיקה במקומם מונח, אך חדשנות באמנות המערכה יכולה להאפיל על החסרונות בתחומים אלה, כפי שהוכיחו הסובייטים בצעידתם הבלתי מתפשרת לברלין. לתרבות שממנה צומחים הלוחמים והמפקדים השפעה עצומה על יכולתם של צבאות לחדש ולאלתר.

לטענת מקגרור, ארה"ב תאלץ בעתיד להתמודד עם עימותים בעצימות גבוהה נגד יריבים בעלי יכולות מניעת גישה/שטח (A2/AD) משמעותיות באירו-אסיה. תקיפות אוויריות וטילים למיניהם לא יספיקו כדי לנצח במלחמות הבאות, שבהן ארה"ב אינה יכולה לאפשר לעצמה להפסיד. "תמרון יבשתי עדיין נדרש כדי לנצל את השיתוק הזמני אך המשמעותי שמספקות התקיפות המדויקות".

מקגרור רואה את החי"ר הקל כנישה בלבד, בעוד שכוחות החי"ר המצוידים בפלטפורמות משוריינות נדרשים לסיפוק כוח האש והשרידות הנדרשים כדי "להדביק את האויב, לספוג את האבדות, להמשיך להילחם ולתקוף בהחלטיות" במלחמות המאה ה-21.

ממסד הצבא האמריקאי הגיע למסקנות דומות באשר לאתגריו העתידיים. הוא מהר מאוד החל להסיט את התמקדותו במאמצים נוגדי-התקוממות, שעמדו במרכז עיסוקם של הוגיו מאז 2001. כעת, הוא מכין את כוחותיו להילחם נגד רוסיה במזרח אירופה, או נגד סין במזרח הרחוק. תפיסת הקרב הרב-ממדי המתפתחת היא ניסיון להביא את יתרונותיה של ארה"ב לידי ביטוי במלחמתה נגד יריבים שווי עוצמה בשדה קרב קטלני ורווי איומים. גם האסטרטגים הצבאיים, המיישמים את התפיסה מתוך רצון לאפשר תמרון יבשתי, מגיעים לאותה המסקנה; נדרשות יחידות מבוזרות ועצמאיות המחזיקות ביכולות מודיעין-מהלומה משלהן. חוקרי מרכז דדו, שמואל שמואל ולייזר ברמן, רמזו במאמרם "הקרב הרב-ממדי מבעד לעדשה" שפורסם בגיליון 16-17 בבין הקטבים, שכוחות היבשה והמטה הכללי מנסים "לדחוס" את כלל האתגרים העתידיים הצפויים לצה"ל תחת מטריית תפיסת הקרב הרב-ממדי - אפילו את התחום האפור (grey zone) של לוחמה שאינה קינטית. שימוש מוקצן זה בתפיסה רוקן אותה ממשמעות ומחשיבותה הפוטנציאלית. כרגע, הדיון הנוכחי סביב תפיסת הקרב הרב-ממדי בארה"ב אינו צפוי להוביל להרחבת "מרחב הניצחון" בעימות הבא.

אף שכתבתו של מקגרור מיועדת לצבא ארה"ב, לרעיונותיו חשיבות רבה גם עבור הוגי צה"ל ומפקדיו. כפי שטוענים לא מעט מפקדים, ביניהם מפקד זרוע היבשה, האלוף קובי ברק,² וראש צוות החשיבה

² קובי ברק, " השמיים אינם עוד הגבול - הצורך בלוחמה רב-ממדית ביבשה", בין הקטבים 11-12 (צה"ל: מרכז דדו, יוני 2017).

במרכז דדו, אל"ם ערן אורטל,³ כוחות היבשה בצה"ל פספסו הן את קפיצת המדרגה הטכנולוגית והן את התקציבים הנלווים למהפכה בעניינים צבאיים של נשק מונחה מדויק. אין בכוחה של ישראל או של אף צבא מערבי אחר לנצח במלחמה הבאה בלי כוחות יבשה שעברו טרנספורמציה מהותית; טרנספורמציה זו הכרחית כדי להצליח לגבור על הקטלניות הגוברת וכוח האש של יריבינו.

צבא ארה"ב אימץ ללא סייג את רעיון ההתמקדות באוכלוסייה האזרחית כמאמץ נוגד-התקוממות (population-centric counterinsurgency) ללחימה בכוחות גרילה. כעת הצבא מתקשה לכוונן את עצמו מחדש ללוחמה הקונבנציונלית הנוכחית, הקטלנית והמורכבת הרבה יותר. ישראל נאלצה לשלם מחיר כבד בשנת 2006 על התמקדותה היתרה של ישראל בלוחמה בטרור הפלסטיני. התמקדותה זו גרמה לה להזניח ולשכוח כיצד להילחם ביריבים בעל יכולות לחימה משמעותיות כחיזבאללה. על צה"ל לוודא שמכל הבחינות – אימונים, לוגיסטיקה, תורת לחימה וציפיות – הוא יוכל לעמוד בלחימה מתמשכת אשר תגבה מחיר משמעותי ונפגעים רבים הן בחזית והן בעורף הישראלי.

לבסוף, מקרגור מציע סיבה נוספת שבשלה מלחמה שכזו תהיה מאתגרת במיוחד עבור צה"ל. "המלחמה לבדה מאשררת את האמת הנצחית שכדי שכוח יפעל ביעילות בשדה הקרב עליו להיות מלוכד, מלא רוח קרב, ולהתנהל באופן שאינו דמוקרטי במוצהר; הצבאות המערביים בפרט חייבים להבדיל את עצמם באופן מובהק מהאוכלוסיות האינדיווידואליסטיות, האולטרה-דמוקרטיות והחומריות שעליהן הם מגנים". צה"ל מושפע עד מאוד מהנורמות של האוכלוסייה הישראלית הפתוחה והדמוקרטית שסביבו. כמובן שלא ניתן לנטרל לחלוטין את השפעתן זו, בשל גיוס החובה בישראל והתפקיד המשמעותי שממלאים כוחות המילואים בצה"ל. אך בהחלט יש מקום לשקול האם נורמות ישראליות רבות המגיעות והמושפעות מהעולם האזרחי – יציאות תדירות לסופי שבוע בבית, שיחות טלפוניות בין הורי החיילים למפקדיהם, מבנה היחידות המאורגנות כסטארט-אפים, והמשמעת הצה"לית הלוקה בחסר – פוגעים באופי וביכולת הלחימה הצה"לית, והופכים את חיילינו למוכנים פחות למלחמה ביריב קטלני כחיזבאללה.

"אתה יוצא למלחמה עם הצבא שיש לך, לא עם הצבא שהייתי רוצה שיהיה לך, או הצבא שיהיה לך בעתיד", אמר דונלד רומספלד, מזכיר ההגנה האמריקני לשעבר. זו האמת; תפקידם של האסטרטגים בצה"ל הוא לוודא שכאשר ישראל תצא למלחמה הבאה, הצבא שיהיה לנו יהיה הכי קרוב והכי דומה לצבא שאנו צריכים.

³ ערן אורטל, "מבולבלים? גם אנחנו! - פרספקטיבה היסטורית לדיון על "יבשה באופק" ", בין הקטבים 16-17 (צה"ל: מרכז דדו, יולי 2018).